

חובת הצפייה לישועה

יושיענו ברחמינו שנית, כדכתיב: "ושב וקיבצך מכל העמים" וגומר.

הגהות רבנו פרץ: אם כן צפית לישועה - מצווה כתובה היא, מ"אנכי", ולכך שואלין עליה.

מדבריו נראה שמי שמאמין שתהיה, אך אינו מחכה לו בימיו, כי לא נראה לו אפשרי שיעשה הדבר, הוא כופר באפשרות הניסים ובכוח ה' שמושל על הכל. וזה חיבור שלושת הידיעות: האמונה שבורא העולם - מושל בכל, והוא הוציא אותנו ממצרים והוא עתיד לגואלנו, שיש בכוחו לעשות זאת בניסים גדולים פתאום. ולכן: חכה לו. ומי שלא מאמין שאפשרי היום - כופר בשלטון ה'.

6. המקור לכך שיצ"מ היא הבסיס לצפייה לגאולה העתידה - ברס"ג - ספר האמונות והדעות מאמר ח:

וכבר ראו עינינו מה שעשה לנו מקריעת ים סוף והמון והשלול, ומעמד הר סיני ועמידת השמש והדומה לזה. כל שכן שיעדנו בדברים הגדולים העצומים מהטובה וההצלחה והגדולה והנצח והכבוד, אשר שם כפל מה שהגיענו מן העוני והשפלות, כאומרו (ישעיהו סא, ז): "תחת בְּשִׁטְתְּכֶם מְשִׁנָּה וְכִלְמָה יִרְנֶה חֶלְקֶם לְכֹן בְּאַרְצָם מְשִׁנָּה יִרְשׁוּ שְׂמִיחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם". ודימה מה שעבר עלינו לרגע קטן, ומה שיגמלנו עליו רחמינו הגדולים, כמ"ש (נד, ז): "ברגע קטון עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך". ועל הניסיון והבחינה במה שעבר, הוא עתיד לעשות לנו כפליים על מה שיעדנו, מה שלא יוכל לספרו מהרה, כמו שאמר (דברים לה, ה): "והטיבך והרבך מאבותיך". ובעבור זה שונה לנו זכר יציאת מצרים במקומות רבים מהתורה³, ומזכירו מה שראינוהו. ואם נשאר דבר ממה שעשה לנו בגלות מצרים שלא הזכירו בפירוש בגאולה הזאת, הוא נכנס תחת מאמרו (מיכה ז, טו): "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

ועל כן אנחנו סובלים ומייחלים מה שיעדנו. לא נקוץ ולא נקצוף, אך נסיף חוזק ואומץ, כמו שאמר: "חיזקו ויאמץ לבבכם כל המייחלים לה'". ומי שרואה אותנו בעניין הזה הוא תמה עלינו, או חושב אותנו לכסילים, מפני שלא נוסה כאשר נסינו ולא האמין כאשר האמננו. והוא כמי שלא ראה זריעת החיטה, וכשהוא רואה מי שמשליך אותה בבקעת האדמה לצמוח - יחזיקנו לכסיל, ואיננו מכיר כי הוא הכסיל, אלא בעת הקציר כשתשוב המידה - עשרים או שלושים. וכן דמה הכתוב ואמר (קכו, ה): "הזורעים בדמעה ברנה יקצורו". וכמו מי שלא ראה מעולם גידול בנים, והוא לועג למי שהוא רואה שמגדל בן וסובל כל טרחיו, ואומר: אי זה דבר יקווה מזה? וכאשר יגדל וילמד החכמות ויהיו מלך וינהיג החיילים, ידע האדם ההוא, כי לנפשו לעג. ובדמות העניין אשר נקווה לבן זכר, הוא מה שאמר (ישעיהו סו, ז): "בטרם יבוא חבל לה - והמליטה זכר".

אולם ברמב"ם נראה הטעם אחר:

הרמב"ם בסוף הלי' מלכים כותב על מה "הצפייה": "לא נתאו הצדיקים לימות המשיח" וכו' - התכלית של ימות המשיח זה באפשרות המושלמת להשיג מדרגה מקסימלית בעוה"ב. אדם שאינו מצפה ומשתוקק לימות המשיח, או שאינו מאמין שיהיה - ואז כופר בדברי משה והנביאים, או שמאמין שיהיה אך למעשה אינו מכיר בערך של הגמול לעוה"ב - שזהו העיקר הי"א: להאמין שעיקר השכר הוא בעוה"ב. ולכן העיקר הייב הוא המשך של העיקר הי"א. וזה מה שכתב בהקדמה לחלק: "ומי שנסתפק בו או זלזל בענייניו". נמצא שהעיקר הזה בא לידי ביטוי דווקא בעולם הנפש - לצפות. מי שלא מצפה - אינו מאמין.

למעשה הסמ"ג והרמב"ם מכסים את אפשרויות, מדוע מי שמאמין שתהיה גאולה - אינו מצפה לה? או מפני שאינו מכיר בערך של ימים אלו, או שאינו מאמין בהבטחה, או שמאמין בהבטחה או אינו מאמין בשליטת ה' ויכולתו ליצור בהפך כ"כ מוחלט ומייד.

ב. ההתנהגות בצפייה אינה מיסודות האמונה אלא מצווה שהיא תוצר של אמונה זו:

7. חידושי הר"ן שבת לא. - האמונה בגאולה היא יסוד הדת אך לא הצפייה שהיא רק מצוות עשה:

³ בד"כ מפרשים שזיכרון יצ"מ הוא לבסס האמונה במציאות ה' ובהשגחה בניסים. אולם רס"ג רואה ביצ"מ בסיס לאמונה בגאולה.

א. חובת הצפייה לישועה:

1. רמב"ם הלכות תשובה ג, ו:

אלו הן שאין להן חלק לעולם הבא, אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים: המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה והכופרים בתחית המתים ובביאת הגואל...

מובן מדוע מי שכופר במציאות ה' או במציאות התורה - אין לו חלק לעולם הבא, אבל מדוע מי שכופר בביאת הגואל אין לו חלק לעולם הבא:

2. רמב"ם הלכות מלכים יא, א:

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה.

וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו...

מדברי הרמב"ם כאן נראה שהסיבה שהאדם שלא מאמין בביאת הגואל נכלל עם שאר הכופרים, משום שביאת הגואל היא הבטחה של הנביאים ושל משה רבנו, והוא ככופר בתורה.

אך מדברי הרמב"ם נראה שלא רק שחובה לידע ולהאמין שיהיה משיח, אלא יש גם חובה שהאדם יחכה לו:

3. וכן נראה מדבריו - הקדמת הרמב"ם לפרק חלק:

והיסוד השנים עשר - ימות המשיח¹. והוא להאמין ולאמת שיבוא, ואין לומר שנתאחר (עבר הזמן ולא הגיע ולא יבוא עוד). אם יתמהמה - חכה לו... ולהאמין בו מן הגדולה והאהבה, ולהתפלל לבואו בהתאם למה שנאמר בו על ידי כל נביא, ממושה ועד מלאכי. ומי שנסתפק בו או זלזל בענייניו - הרי זה מכחיש את התורה שהבטיחה בו בפירוש בפרשת בלעם ואתם נצבים²...

ולא ברור, מדוע הצפייה למשיח היא גם מיסוד האמונה? הצפייה לא שייכת לעולם הדעת אלא לעולם הנפש?

4. שבת לא. - המקור:

אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה...

[ויש מקור נוסף בגמרא בסנהדרין על חובת החיכוך לו - עין בדף הבא.]

הסבר אפשרי רמזו בדברי הסמ"ק:

5. ספר מצוות קטן לר' יצחק מקורביל, מצווה א:

לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה ובד' רוחות, כדכתיב: "אנכי ה' - לוהיד" וגומר. וכתיב: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא ה-לוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". ודרשו חכמים: אפילו באוויר.

לידע - פירוש לאפוקי מן הפילוסופין שאמרו שהעולם נוהג מאליו במזלות, ואין לו מנהיג ולא דבר. ואפילו קריעת ים סוף ויציאת מצרים וכל הנפלאות שנעשו - במזל היו. ויש לנו להאמין כי שקר הם דוברים. אכן הקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם כולו ברוח פיו, והוא הוציאנו ממצרים ועשה לנו כל הנפלאות. ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר: "מה' מצעדי גבר כוננו".

ובזה תלוי מה שאמרו חכמים ששואלין לאדם לאחר מיתה, בשעת דינו: "צפית לישועה?" והיכן כתיב מצווה זו? אלא שמא מינה - בזה תלוי: שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים, דכתיב: "אנכי ה' - לוהיד אשר הוצאתיך", ועל כורחין מאחר שהוא דיבור (=מצווה ולא סיפור דברים), הכי קאמר: כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' - לוהיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם. וכן

¹ היסוד הזה כולל לא רק שיהיו ימות משיח, אלא גם חובה לצפות לבוא ולא לגרום לייאוש, ולכן הוא כולל את האיסור לחשב את הקץ, פן יגיע הזמן ולא יבוא.

² פירוש הפסוקים הביא הרמב"ם בהלכות מלכים פרק יא.

"צפית לישועה" - פי רש"י ז"ל: לדברי הנביאים ע"כ. ועוד צריך לבאר: צפית לישועה - **בימיך**.

ולא אמר "צפית שתבוא (בעתיד) ישועה לישראל". דמי שאינו מאמין זה - אפיקורס הוא (ולא שייך עליו שישאלוהו לעוה"ב), שהאפיקורסים אינן מאמינים שתבוא ישועה לעולם לישראל, כן פירש בתוספות.

מדברי הר"ן נראה שאם כופר בגאולה בכלל - הוא אפיקורוס, אך אם אינו מצפה שתבוא ישועה בימיו - אינו כופר רק שאינו מקיים מצוות הצפייה לישועה, מהי? כפי שנראה זוהי מצווה שהאמונה והביטחון ישפיעו על ההתנהגות ביום יום, **שאדם לוקח את האפשרות שתהיה גאולה בימיו - בחשבון**.

ג. הביטויים המעשיים לצפייה לישועה:

8. מדרש תהלים מזמור לא - לברך לפני שקרה:

"אמונים נוצר ה'" - אלו ישראל שאומרים: "ברוך מחיה המתים", ובאמונה עונין "אמן", שמאמינים בכל כוחם בהקב"ה שמחיה המתים, ועדיין לא בא תחיית המתים. אומרים: "גואל ישראל" ועדיין לא נגאלו; אומרים: "ברוך בונה ירושלים" ועדיין לא נבנית. אמר הקדוש ברוך הוא: ישראל לא נגאלו אלא לשעה, וחזרו ונשתעבדו, והם מאמינים בי שאני עתיד לגואלם, הוי: "אמונים נוצר ה'".

9. מראה יחזקאל שמות פרשת בשלח:

הצדיקים, שהם מובטחים בישועות ה' שהקב"ה מתקן רפואה קודם להמכה, על כן **תיכף ומיד בבא עליהם הצרה הם אומרים שירה על הישועה העתידה לבוא**. (ישראל בליל היציאה כבר אמרו הלל על היציאה שלא היתה עדיין). וזוהי נ"ל לבאר מה ששואל את האדם: "צפית לישועה", דלכאורה קשה מי זה שאינו מצפה לישועה? וגם הול"ל: "קוויית" או "חכית לישועה"?

אבל "צפית" הוא לשון ראייה והבטחה, ועל זה דנין האדם אם היתה האמונה והביטחון **כ"כ חזק אצלו - עד ש"עין בעין" יראה על הישועה אעפ"י שעדיין לא באה**. והיינו משום שידוע שגבורות כלולים מחסדים, וטעם הדבר שיהיה מקום להישועה לחול אח"כ, ע"כ אין דבר רע יורד מן השמים שאין בו מקצת טוב, אשר ע"כ תצמח הישועה.

וזהו ג"כ ביאור הכתוב (דברים לא, כא): "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", וכי משמש בלשון "אם" כלומר שבאותו פעם בעצמו שימצאו אותו הצרות - "וענתה השירה הזאת לפניו" - יאמרו שירה, וזה יהיה "לעד", כי לא תשכח מפי זרעו" - ועדיין לא נכרתה האמונה מפייהם...

הוודאות מלמדת האם באמת מאמין, או רק מהשפה ולחוץ. ונ"ל שזוהי ברכת "על הצדיקים" ש"בטחים בשמן באמת" בגאולה, ועל כן אחרי ברכה זו יש ברכת בונה ירושלים וצמח דוד.

10. עירובין מג. - דוגמא לקיום המצווה "צפית לישועה - היום":

תא שמע: הריני נזיר **ביום** שבן דוד בא... אסור לשתות יין כל ימות החול.

11. תענית יז.:

והתניא, רבי אומר, אומר אני: כהנים **אסורים** לשתות יין לעולם, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו (שאינו ידוע מה בית אב שלו ואינו יכול לעבוד - עיין יד רמה סנהדרין כב: כמה פירושים). ואמר אביי: כמאן שתו האידנא כהני חמרא - כרב. מכלל דרבנן אסרי, מאי טעמא? **מהרה יבנה בית המקדש, ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא**.

12. חשוקי חמד לרב זילברשטיין:

(פסחים סב:): כתוב במסכת פסחים דף סב: הפסח שעברה שנתו - פסול לקרבן פסח. ונראה **שדבר ישר הוא שסוחרי כבשים ירשמו תאריכי לידה, וכן יוצא דופן ושאר הפסולים, משום "מהרה יבנה המקדש"**, ובשנה הבאה כל ישראל יצטרכו קרבנות לפסח, וידעו איזה כבש כשר לקרבן פסח ואיזה

אסור... ונאמר במסכת שבת: "אמר רבא בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים לו צפית לישועה", ופרש"י לדברי הנביאים, ונאמר בחגי (ב, טו): "ועתה שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה", וכתב רש"י: **"שימו לבבכם לעסוק בבניין ובלימוד צרכי כהונה"**.

(חשוקי חמד פסחים צב:): שאלה: חולה שלא יכול ללכת ברגליו, והרופאים המליצו לו שיעבור ניתוח על הברך, והוא מסופק האם לעבור את הניתוח לפני הפסח, או שמא מאחר והימים עמוסים בקניות ובסידורים של מצוות לקראת פסח, ולכן אולי לדחותו עד אחר הפסח?

תשובה: ראוי לעבור את הניתוח לפני פסח **משום שחייבים לצפות ולחכות למשיח**, כמו שכתוב: "צפית לישועה"... ואם כן יש לקחת בחשבון דיתכן שיבנה במקדש לפני הפסח, ויוכל לעלות לרגל. שהרי נאמר במסכת חגיגה (דף ג): "חיגר ברגלו האחת פטור מן הראיה, שנאמר: רגלים".

(חשוקי חמד יומא מז:): שאלה: האם יש עניין שכהן יגדל בזמן הזה ציפורן אגודל של יד ימין כדי שיוכל לעשות בו מליקה, שהרי אנו מאמינים בביאת משיח בן דוד בכל יום שיבא וירד מהשמים מקדש, ויצטרכו כהן עם ציפורן כדי לעשות מליקה?

תשובה: הגאון הרב שמואל דוד מונק זצ"ל עשה כך, כי היה כהן ורצה לקיים: "צפית לישועה". אמנם כשיבנה בית המקדש לא יוכלו עדין להקריב קרבן עוף כי כולנו טמאי מתים. ועד שיטהרו הכהנים - כבר יגדלו הציפורניים. מ"מ נראה שיש בזה עניין, מכיוון שמליקה היא מהעבודות הקשות שבמקדש, ויצטרך להרגיל עצמו לכך מיד כשיבנה המקדש. ומ"מ צריך להיזהר ולהקפיד על ניקיון הציפורן... ויתכן דצפורן כזו, כשגוזזים אותה - אסור להשליכה לבית הכיסא, כי היא נעשתה למצווה ואסור לבזותה, כמו כן ציפורן של מוהל שמשתמש בה לפריעה... ויתכן שיש לחלק, בציפורן של מילה ומסמרים של מזווה נעשתה בהם כבר המצווה והתקדשו, אבל הציפורן המיועדת למליקה היא רק בגדר הזמנה, והזמנה לאו מילתא היא כמבואר בשו"ע (או"ח סימן מב, ג).

[ולענין יש להעיר על דבריו, כיוון המצווה היא הצפייה לישועה - היא מתקיימת מיד. עכ"פ נלמד מדבריו עד כמה היא חובת ההתנהגות מתוך הצפייה לישועה.]

סיכום:

- א. אדם שכופר בגאולה העתידית - כופר בתורה ובנביאים ואין לו חלק לעוה"ב.
- ב. מהרמב"ם נראה שגם אם מאמין אך לא מצפה. ואפשר שהטעם מפני שמי שאינו מצפה אינו מכיר בערך העוה"ב. אין אמונה אמיתית אא"כ היא מובעת במציאות. וביארנו בסמ"ק שנחשב ככופר כי לא מאמין ביכולת ה' לעשות ניסים.
- ג. אם מאמין אך לא מתנהג כמי שמעלה על דעתו שאולי תהיה גאולה בימיו במהרה - עובר על מצווה, ונשאל על זה ביום הדין.

אולם האם אין סיכונים שצפייה לישועה עלולה לגרום - לאמונה עצמה?
בכך נעסוק בשיעור הבא.